

Magdalena Makiela

Amerykańska polityka wobec konfliktu zbrojnego w Iraku

Wybrane cele polityki amerykańskiej sprzed konfliktu

Z wystąpienia Colina Powella na forum ONZ w 2002 r. wynikało, że cel polityki amerykańskiej w stosunku do Iraku jest jasny i daleko sięgny. Prezydent USA George W. Bush i jego współpracownicy byli zdecydowani „naprawić błędy poprzedników”: George’a Busha sen., który nie doprowadził do zmiany władzy w Iraku i pozostawił Saddama Husajna prezydentem, oraz prezydenta Billa Clintona, który pomimo zamachów al Kaidy (np. zamach na ambasady USA w Afryce) nie zdecydował się na radykalną walkę z terroryzmem. Powell stwierdził, iż polityka Stanów Zjednoczonych to konsekwencja tego – o czym niektórzy starają się nie pamiętać – że Irak to niebezpieczne państwo, a Husajn to okrutny i groźny satrapa na Bliskim Wschodzie. I że to wszystko stanowi poważne zagrożenie dla świata.

W Iraku produkowana była broń masowego rażenia (nie ma niezbitych dowodów na posiadanie przez Irak broni atomowej, ale broni chemicznej i biologicznej, jak wiemy, użyto) i istniała groźba jej rozprzestrzeniania oraz przejęcia przez terrorystów. Amerykańskie plany sięgały poza granice Iraku. W realizacji celów polityki amerykańskiej wobec Iraku zakładano, że jeżeli Irak zostanie wyzwolony spod dyktatury Husajna, to na całym Bliskim i Środkowym Wschodzie nastąpią poważne zmiany, co być może, pozwoli uporządkować sytuację w tym regionie świata.

Sytuacja polityczna w Iraku do 2003 r.

Do wybuchu I wojny światowej dzisiejszy Irak był częścią imperium osmańskiego, dopiero w roku 1921 powołano do życia zależne od wpływów brytyjskich królestwo, na czele którego stanął szarif Mekki Fajsal I wraz z synem. Rok później, na mocy porozumień z Iranem, Turcją, Syrią i Arabią Saudyjską, wytyczono jego granice. Nigdy nie została jednak ustalona traktatowo granica z Kuwejtem, co stało się jednym z pretekstów do późniejszych ataków Iraku na to państwo.

Pierwsze poważne polityczne zmiany w Iraku nastąpiły po utworzeniu 14 lipca 1952 r. partii BAAS (Socjalistyczna Partia Odrodzenia Arabskiego). Kolejnym ważnym wydarzeniem były zmiany polityczne w Iraku, objęcie władzy przez S. Husajna w lipcu 1979 r., czyli moment ogłoszenia dymisji prezydenta Ahmada Hasana al-Bakra. W 1980 r. Husajn już jako prezydent rozpoczął wojnę z Iranem, licząc na szybkie pokonanie niedoświadczonych władz szyickich. Wojna iracko-irańska doprowadziła do zniszczenia Iraku, zadłużenia zagranicznego oraz ogromnych ofiar ludzkich. Do zawieszenia broni doszło dopiero w 1988 r., a pokój z Iranem podpisano 16 sierpnia 1990 r. Kolejną awanturą polityczną dyktatora Iraku był atak zbrojny i okupacja Kuwejtu. Działania irackiego dyktatora spotkały się z potępieniem społeczności międzynarodowej. Powstała koalicja dwudziestu ośmiu państw, której celem było wyzwolenie Kuwejtu. Przeprowadzono operację „Pustynna burza” w dniach od 17 stycznia do 27 lutego 1991 r. Operacja została przeprowadzona pod szyldem ONZ¹. Znaczącą rolę odegrały w niej USA, które podczas tej operacji demonstrowały nowoczesność i skuteczność walki.

By uzyskać szersze poparcie dla swoich działań w regionie Bliskiego i Środkowego Wschodu, Husajn odszedł od religijnej neutralności, kreując siebie jako przykładowego wyznawcę islamu. Na każdym kroku podkreślał pozytywny stosunek władz do religii muzułmańskiej. W ostatnich latach swoich rządów odwoływał się bardzo często do islamu. Dał temu wyraz w swoim telewizyjnym wystąpieniu, kiedy tuż po

¹ I wojna w Zatoce Perskiej – konflikt wojenny rozpoczęty zbrojnym najazdem Iraku na Kuwejt 2 VIII 1990 r. i zakończony pokonaniem Iraku przez międzynarodową koalicję wiosną 1991 r.

zaatakowaniu Iraku przez USA, wypowiedział znamienne słowa „Niech żyje dżihad i Irak”.

Skutkiem irackiego ataku na Kuwejt było embargo nałożone przez ONZ na sprzedaż irackiej ropy oraz zakup przez Irak broni i żywności za granicą. Należy pamiętać, że eksport ropy naftowej stanowi ponad 90% przychodów budżetowych Iraku. W związku z nałożonym embargiem sytuacja gospodarcza Iraku stała się dramatyczna. Brakowało pieniędzy na właściwe funkcjonowanie państwa i zabezpieczenie podstawowych potrzeb jego obywateli. Pogarszająca się sytuacja ekonomiczna kraju spowodowała, że większość Irakijczyków sprzeciwiła się dyktaturze Husajna. Jediną grupą etniczną popierającą dyktatora byli jego pobratymcy, arabscy sunnici.

Uwarunkowania społeczno-etniczne

Szacuje się, że 96% Irakijczyków to muzułmanie, w tym 60-65% stanowią szyici. Ponadto w Iraku żyje ok. 4% chrześcijan, z których około trzy czwarte to Chaldejczycy.

Środkowo-południową strefę Iraku zamieszkuje prawie wyłącznie ludność arabska. Szyici² stanowią tu 85% mieszkańców, a sunnici – 15%. Strefa ta ma prawie jednorodny, szyicki charakter. Niewielka mniejszość, ludność kurdyjska³, zamieszkuje w prowincji Wasit. Stanowi ona wyjątek wśród Kurdów, wyznając szyizm, bowiem z reguły Kurdowie są sunnitami. Niewielka kolonia chrześcijan obrządku chaldejskiego zamieszkuje Babilon. W tym mieście rezyduje patriarcha chaldejski Raphael I Bidawid. Na świecie szyici reprezentują jedynie około 8% wyznawców islamu (zdecydowaną większość stanowią sunnici). Według szacunków ponad 70% ludności kraju żyje w miastach, w których dominują szyici. Cechą charakterystyczną miast uprzemysłowionych jest zdecydowana przewaga ludności szyickiej, która także przeważa na terenach wiejskich.

Na skutek najazdów i mieszania się ludów Arabowie iraccy stanowią konglomerat rasowy o przewadze elementów semickich. Naj-

² Ch. Tripp, *A History of Iraq*, Cambridge University Press: Cambridge 2000.

³ M. M. Gunter, *The Kurds of Iraq*, St. Martin's Press: New York 1992.

czystsą rasę semicką reprezentują Beduini. Koczują oni zwykle w grupie kilku spokrewnionych ze sobą rodzin, wypasając bydło na wspólnych pastwiskach. Łączy ich pochodzenie i więzy krwi. Na czele plemienia stoi szejik, wybierany przez zgromadzenie i pochodzący zwykle ze znanej, powszechnie szanowanej rodziny. Beduini zamieszkują głównie tereny półpustynne, poza dorzecziami Tygrysa i Eufratu. We wschodniej części Iraku (Badra, Mandali) żyją Lurowie, pochodzący z przygranicznych górskich rejonów Iranu. Są to szyici mówiący dialektem perskim.

W okresie reżimu Husajna jego pobratymcy sunnici, zamieszkujący głównie centrum kraju, sprawowali władzę i byli gwarantem integralności terytorialnej Iraku. Natomiast szyickie Południe, po krwawo stłumionej rewolcie w 1991 r. stało się obiektem represyjnej polityki i w konsekwencji cierpiało z powodu chronicznego niedoinwestowania. Te zjawiska w różnym stopniu oddziaływały na środkowo-południową strefę kraju. Ze społeczno-politycznego punktu widzenia obszar ten pełni rolę pomostu pomiędzy sunnickim centrum z ośrodkiem w Bagdadzie i szyickim Południem z ośrodkiem w Basrze. Strefa ta, w dorzeczu rzek Tygryś i Eufrat, jest rolnicza, przy czym znaczna część gospodarstw posiada farmerski i towarowy charakter. Jednocześnie charakteryzuje się pewnym zurbanizowaniem, chociaż koncentracja inwestycji przemysłowych tradycyjnie występuje wokół Bagdadu, Basry i Mosulu. Pomostowy charakter, zurbanizowanie oraz pewien stopień uprzemysłowienia powodują, iż jak na irackie warunki, w strefie środkowo-południowej zamieszkuje znaczny procent ludności napłytywowej.

W strefie tej nie ma ośrodka administracyjnego porównywalnego z Bagdadem czy też Basrą. Istniejące centra w Nadżafie i Karbali mają duże znaczenie religijne, tutaj znajdują się szyickie sanktuaria o znaczeniu międzynarodowym. Do początku lat 80. XX w. wokół obu miast zamieszkiwali, obok szyitów irackich, również szyici irańskiego pochodzenia. Podczas wojny z Iranem (1980-1988) w ramach czystek etnicznych zostali oni prawie w całości brutalnie wysiedleni do Iranu. Kontrola nad tym obszarem miała zawsze istotne znaczenie dla duchowego oddziaływania na szyitów w skali międzynarodowej oraz z punktu widzenia zachowania jedności terytorialnej arabskiej ludności zamieszkującej centrum. Prócz wspomnianych Nadżafu i Karbali do największych ośrodków miejskich należą Kut, Hilla, Diwanija i Qa-

disija. Dominującym językiem jest arabski. Najbardziej rozpowszechnionym językiem zachodnim jest angielski. W języku angielskim (obok arabskiego) są napisy informacji publicznej czy drogowej.

Sunnici

Po upadku kalifatu⁴ w 1924 r. sunnici⁵ stracili władzę zwierzchnią. Duże znaczenie wśród sunnitów, głównie pochodzenia arabskiego, zdobył fundamentalistyczny ruch wahabitów⁶ (związany ze szkołą hanbaličką).

Szkoły sunnicke dzielą się na cztery główne szkoły prawa:

- szkoła hanaficka (od Abu Hanify an Numana ibn Thabita zwanego Wielkim Imamem, VIII w.) – opiera się na Koranie, sunnie oraz osobistej opinii prawników, tzw. raju. Jest najpopularniejsza, bo jej naukę przyjmuje jedna trzecia świata islamskiego – Turcja, Bałkany, Żyźny Półksiężyc, częściowo Afganistan, Pakistan, nie ma jej w Afryce Północnej (35%-40% ortodoksyjnych muzułmanów). Uchodzi za najbardziej otwartą filozoficzną i religijną szkołę wśród szkół sunnickich. Niemal wszyscy polscy muzułmanie są hanafitami.
- szkoła malikicka (od Malika ibn Anasa, VIII w.) – opiera się tylko na tym, co spisane, a więc na Koranie i hadisach, kieruje się także interesami ummy muzułmańskiej⁷. Jako jedyna przykłada wagę do zwyczajów i praktyki mieszkańców Medyny z pierwszych lat islamu (amal ahl al-medina). Przyjęła się w Afryce Północnej, w Górnym Egipcie. Obejmuje swym zasięgiem ok. 20%-25% wszystkich ortodoksyjnych muzułmanów.
- szkoła szaficka (od Asz-Szafiego, IX w.) – opiera się na Koranie i sunnie oraz na analogii i zgodzie prawników. Jest mało rozpowszechniona (Dolny Egipt, Afryka Wschodnia, Azja Południowo-Wschodnia).

⁴ J. Danecki, *Podstawowe wiadomości o islamie*, t. 1, Warszawa 1997.

⁵ J. Rohoziński, *Dawno temu pod Karbalą*, „Mówią Wieki. Magazyn Historyczny” 2004, nr 2.

⁶ M. Ruthven, *Islam*, Warszawa 1998.

⁷ Umma (arab. *ummah*) – naród, społeczność, w znaczeniu religijnym cała wspólnota islamska.

To szkoła dość zachowawcza, nie opiera swych poglądów na autorytetach religijnych. Obejmuje 10%-15% ortodoksyjnych muzułmanów.

– szkoła hanbalicka (od Ibn Hanbala, IX w.) – konserwatywna, jeśli chodzi o kult, Koran i hadisy, ma mało zwolenników, zachowała się dzięki ruchowi Muhammada Ibn Abd al-Wahhaba z XVIII w. Uznawana w Arabii Saudyjskiej, Katarze, Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Jej zwolennicy stanowią 4%-5% wszystkich ortodoksyjnych muzułmanów. Rozwija się dość szybko jednak tylko w swej wahhabickiej⁸ odmianie.

Wszystkie szkoły prawa sunnickiego uważane są za równie prawowiernie. W sunnizmie doszedł ostatnio do głosu ruch odrodzeniowy – salafija, zmuszający wiernych (mumin) do wysiłku (dżihad) w zdobywaniu wiedzy o wierze (ilm udin) i zakazujący jakiegokolwiek naśladownictwa madhabów (szkół prawno-teologicznych).

Szyici

Ruch szyicki⁹ łączy się z osobą Alego Ibn Abi Taliba, czwartego kalifa, kuzyna i zięcia proroka Mahometa. Stronnicy Alego uważali, że kalifa trzeba wybierać spośród najbliższej rodziny Mahometa, a nie spośród najzaciejszych muzułmanów. Dla wszystkich muzułmanów (sunnitów i szyitów) Ali jest wojownikiem o wiarę, wzorem pobożności i wiedzy religijnej. Wypracowali dogmat o wyłącznym prawie Alego do kalifatu. Szczególną czią szyici otaczają sanktuaria w Karbali, Nadżafie, Samarze i Bagdadzie. Największym miastem szyitów i celem pielgrzymek z kraju i z zagranicy jest Nadżaf, miejsce pochówku imama Alego. W Nadżafie znajduje się szereg szkół teologicznych kultuwujących tradycyjne metody nauczania teologii i języka arabskiego. Przez wiele lat, gdy w Iranie panował szach, miasto to było miejscem emigracji ajatollaha Chomeiniego.

Karbala jest świętym miastem szyitów, w którym znajduje się grób Husajna, syna Alego, pierwszego imama szyickiego, zięcia Mahometa.

⁸ Wahhabizm – islamski ruch religijny i polityczny powstały w XVIII w. na terenie Arabii. Opiera się na fundamentalizmie, tj. głosi powrót do źródeł: pierwotnej czystości islamu, prostoty i surowości obyczajów.

⁹ J. Zdanowski, *Szyici – między religią a polityką*, „Mówią Wieki. Magazyn Historyczny” 2004, nr 2.

Na pamiątkę jego śmierci corocznie odbywają się tu obrzędy pasyjne, odtwarzające bardzo realistycznie to zdarzenie. Ludzie biczą się i płaczą. Miasto liczy ponad 500 tys. mieszkańców, położone jest w dolinie rzeki Eufrat¹⁰. Pod Karbalą w 680 r. doszło do bitwy umajjadzkiego kalifa Jazida I z niewielkimi siłami Husajna. Dla upamiętnienia walki szyici wybudowali grobowiec, w którym złożyli zwłoki Husajna. Ok. 997 r. postawiono nad nim meczet grobowy z kopułą. Sanktuarium Husajna usytuowane jest w centrum Karbali. Centralnie pod kopułą, znajduje się sarkofag z marmuru. Wstęp na teren świątyń mają wyłącznie muzułmanie. Po powstaniu w 1991 r. ludność szyicka była obiektem okrutnych prześladowań, czego świadectwem są masowe groby, Iracki Kongres Narodowy ocenia, że mogą tam leżeć ciała ok. 15 tysięcy osób zamordowanych w okresie rządów Saddama Husajna¹¹.

Kurdowie

Kurdowie, trzydziestomilionowy naród o wielowiekowej kulturze nie może sobie znaleźć miejsca we współczesnym świecie. Podzieleni między Turcję, Irak i Iran, Kurdowie od lat dążą do niezależności.

Powstania kurdyjskie¹² w Iraku wybuchają już w latach 1922 i 1924, tj. w czasie brytyjskiego panowania. W roku 1946 Mustafa Barzani założył Demokratyczną Partię Kurdystanu, która wspierała powstanie mahabadzkiej Republiki Kurdyjskiej. Po pobycie w ZSRR powrócił do Iraku, by w 1961 r. wywołać powstanie, które zakończyło się ugodą z Bagdadem w 1970 r. Na mocy jej ustaleń iraccy Kurdowie zostali uznani za odrębną grupę etniczną i otrzymali autonomię. Jednak w wyniku konfliktu o kontrolę nad bogatymi terenami ropoносnymi, leżącymi koło kurdyjskiego Kirkuku, w 1974 r. doszło do kolejnego powstania, krwawo stłumionego przez władze z Bagdadu. Aby pozbawić potencjalnych powstańców wsparcia pobratymców zza granicy, Irakijczycy wysiedlali Kurdów w głąb kraju i prowadzili arabizację okolic miasta.

¹⁰ *Encyklopedia Popularna PWN*, Warszawa 1992.

¹¹ http://www.bbc.co.uk/polish/030514104211_print.htm.

¹² M. Giedz, *Kurdowie, ludzie których nie ma*, „Poznaj Świat” 2003, nr 1.

Korzystając z zaangażowania Iraku w wojnę z Iranem i mając wsparcie Teheranu, Kurdowie wywołali nowe powstanie w połowie lat 80. XX w. Po zawarciu rozejmu z Iranem Saddam Husajn skierował znaczne siły przeciwko Kurdom. W latach 1987-1989 na terenach zamieszkałych przez Kurdów reżim bagdadzki, pod wodzą kuzyna Husajna, Alego Hassana al Madżida, przeprowadził plan Anfal. Była to planowa, systematyczna eksterminacja wiejskiej ludności kurdyjskiej. Zniszczono 4 tys. wsi i osiedli kurdyjskich, zabito ok. 100 tys. mieszkańców. Po raz pierwszy Bagdad użył broni chemicznej przeciw własnym obywatelom 15 kwietnia 1987 r. W czasie ataku chemicznego, 16 marca 1988, w północnym Iraku w mieście Halabdzja zginęło 5 tys. Kurdów. Plan Anfala pozostawił masowe groby, zniszczone wioski. Po ataku na Halabdzę w ciągu następnych siedemnastu miesięcy zaatakowano aż 280 kurdyjskich wiosek i miast. Ocenia się, że na działanie broni chemicznej zostało wystawionych blisko 400 tys. ludzi, czyli 10% populacji irackiego Kurdystanu¹³.

Tuż po przegranej przez Husajna wojnie o Kuwejt w 1991 r. Kurdowie, odpowiadając na apel prezydenta USA George'a Busha sen., podobnie jak szyici iraccy na południu, wzniesli powstanie, które jednak nie otrzymało spodziewanego wsparcia od koalicji antyirackiej. Powstanie zostało krwawo stłumione przez Gwardię Republikańską Husajna, który nie przestrzegając III konwencji genewskiej z 1949 r. w sprawie traktowania jeńców wojennych, doprowadził do zagłady znacznej części narodu kurdyjskiego¹⁴. Zginęło ok. 60 tys. ludzi, a ponad 1,5 mln Kurdów uciekło do krajów sąsiednich. Wówczas Francja, Wielka Brytania i USA podjęły militarną interwencję, aby umożliwić powrót do Iraku wypędzonym Kurdom.

Na północy, w ustanowionej przez ONZ strefie zakazu lotów powyżej 36. równoleżnika, powstała enklawa bezpieczeństwa dla ludności kurdyjskiej. Przestrzeń ta, broniona przez peszmergów, była niezależna od władz w Bagdadzie, a w maju 1992 r. odbyły się tam wybory do parlamentu kurdyjskiego¹⁵.

¹³ D. McDowall, *A Modern History of the Kurds*, I. B. Tauris: London–New York 1997.

¹⁴ H. P. Gasser, *Międzynarodowe prawo humanitarne*, Instytut Henry Dunata: Bielsk Podlaski 1993.

¹⁵ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Kurdowie>.

W połowie lat 90. XX w. doszło do walk pomiędzy Demokratyczną Partią Kurdystanu, skupioną wokół rodu Masuda Barzaniego, oraz proirańską Patriotyczną Unią Kurdystanu (PUK)¹⁶, zorganizowaną wokół osoby Dżamala Talabaniego. Sytuację wykorzystały władze sąsiednich krajów: Turcji, Syrii i Iranu, wprowadzając do wolnej strefy swe wojska. Wojska tureckie do dziś okupują trzydziestokilometrowy pas ziemi pod pretekstem działań antyterrorystycznych wymierzonych w PUK.

Opozycja w Iraku sprzed konfliktu zbrojnego

Opozycja iracka, praktycznie istniejąca jedynie poza krajem, była zróżnicowana pod względem wyznaniowym, choć istotną jej część stanowili szyici. W przededniu wojny liczyła prawie pięćdziesiąt ugrupowań, które dzieliła nie tylko polityka, ale także poglądy religijne. Nieliczne opozycyjne ugrupowania szyickie działały na terytorium Iranu. Szeroka opozycja antyhusajnowska, którą tworzyli zarówno szyici arabscy, jak i kurdyjscy, w samym Iraku poniosła klęskę, m.in. z powodu braku wsparcia, którego po wojnie o Kuwejt obiecywali udzielić przeciwnikom Husajna sprzymierzeńcy. Szyickie powstanie na południu zostało przez reżim stłumione. Z kolei bojowników kurdyjskiej irredenty z północnych terenów kraju zagazowano. Interwencja państw Europy Zachodniej ograniczyła się w zasadzie do stworzenia tzw. stref bezpieczeństwa przez ograniczenie przestrzeni powietrznej Iraku do pasa między 32. a 36. równoleżnikiem.

Kiedy w grudniu 2002 r. w Londynie obradowała opozycja iracka (łącznie trzystu trzydziestu delegatów), okazało się, że w ramach sojuszu przeciwko Husajnowi trzeba się liczyć z kilkunastoma różnymi propozycjami ideologiczno-ustrojowymi. Wynikało to przede wszystkim z tego, że delegaci reprezentowali szerokie spektrum polityczne: Kongres Narodowy, ruch monarchistyczny, byłych oficerów z irackiego Porozumienia Narodowego, Grupę Czworka, skupiającą dwa ugrupowania kurdyjskie – Demokratyczną Partię Kurdystanu i Patriotyczną Unię Kurdystanu, a także szyitów z Najwyższej Rady Rewolucji Islamskiej.

¹⁶ L. Dzięgiel, *Węzeł kurdyjski – kultura, dzieje, walka o przetrwanie*, Universitas: Kraków 1992.

Formalne powstanie opozycyjnej organizacji – Irackiego Komitetu Narodowego do Wspólnych Akcji – przypada na grudzień 1990 r. Utworzyło go siedemnaście różnych grup opozycyjnych. Celem Komitetu było obalenie Husajna. Siłą napędową zjednoczenia stanowiła opozycja szyicka skupiona wokół ajatollaha Mahammeda Bakira al-Hakima w Najwyższej Radzie Rewolucji Islamskiej w Iraku (*Supreme Council for Islamic Resistance in Iraq* – SCIRI). Al-Hakim zwołał pod koniec grudnia 1991 r. konferencję irackich grup opozycyjnych w Damaszku, podczas której przedstawił plan działania dotyczący obalenia dyktatora. Kolejna konferencja odbyła się w Rijadzie, po której al-Hakim został przyjęty przez króla Arabii Saudyjskiej Fahda.

W 1991 r. 230 delegatów z trzydziestu grup opozycyjnych utworzyło na kongresie w Londynie Iracki Kongres Narodowy (*Iraqi National Congress* – INC)¹⁷. Jego koordynatorem został Ahmed Szalabi. Usiłował on zjednoczyć grupy opozycyjne, dlatego nazwano go „menedżerem rewolucji irackiej”. Szalabi po studiach w Bostonie nawiązał stałe kontakty z Amerykanami. W opozycji irackiej jest uznawany za zwolennika Stanów Zjednoczonych.

W kongresie londyńskim nie wzięły udziału SCIRI i Patriotyczna Unia Kurdystanu (*Patriotic Union of Kurdistan* – PUK) Dżalal Talabaniego¹⁸. Obydwa ugrupowania uczestniczyły dopiero w dwóch kongresach INC w roku 1992, które odbyły się w Muhafazie (prowincji) Salahad-Din. Wybrano wówczas kierownictwo INC i ustalono program działania. Iracki Kongres Narodowy uznał się za rząd emigracyjny Iraku. Na jego działalność negatywny wpływ miała wzajemna wrogość organizacji kurdyjskich: Patriotycznej Unii Kurdystanu Talabaniego i Kurdyjskiej Partii Demokratycznej (*Kurdish Democratic Party* – KDP) kierowanej przez Massuda Barzaniego.

Wiele lat trwały spory, np. o podział ceł z nielegalnego eksportu ropy naftowej do Turcji, który miał miejsce mimo sankcji ONZ. Barzani nie omieszkał nawet wezwać wojsk rządowych Iraku na teren kontrolowany przez Kurdów. W efekcie wojska Husajna dokona-

¹⁷ D. Pipes, „Odwracanie kota ogonem” w sprawie Szalabiego, „New York Sun” 2004, 22.VI.

¹⁸ K. Lalik, *Przewodnik wyborczy po Iraku*, <http://www.kurd.pl/modules.php?o=modload&name=News&file=article&sid=16&mode=thread&order=0&thold=0>.

ły masakry zwolenników Patriotycznej Unii Kurdystanu Talabaniego. Dopiero amerykańskie mediacje doprowadziły do zgody między obu przywódcami, którzy podali sobie ręce na kilka tygodni przed atakiem sił sprzymierzonych na Irak. Postanowiono utworzyć wspólne siły zbrojne oraz wspólną reprezentację Patriotycznej Unii Kurdystanu (PUK) i Kurdyjskiej Partii Demokratycznej (KDP) w ramach Irackiego Kongresu Narodowego (INC). Głównym celem Kurdów stało się uzyskanie szerokiej autonomii w federacyjnym Iraku po obaleniu dyktatury Husajna. Na obszarach zajmowanych przez Kurdów planowano ustanowić samorząd z własnym parlamentem. Władza centralna w Bagdadzie miała zachować w swojej dyspozycji obronę narodową, politykę zagraniczną i sprawy ekonomiczne.

Działania te wywołały sprzeciw Turcji, powodem była obawa przed utworzeniem w Iraku państwa kurdyjskiego, co mogłoby wzmocnić separatystyczne dążenia Kurdów tureckich. Turcja oświadczyła wręcz, że utworzenie państwa kurdyjskiego będzie dla niej pretekstem do wojny. W tej sprawie Turcy pod koniec 2002 r. skierowali do Waszyngtonu specjalnego wysłannika. Podobne były i są obawy Syrii oraz Iranu, dotyczące separacji terenów kurdyjskich.

INC utracił swoje wpływy wśród opozycji irackiej w latach 1995-1998. Odzyskał je dopiero w 1998 po wydaniu przez prezydenta Billa Clintona tzw. *Iraq Liberation Act*¹⁹. Wtedy też utworzył prowizoryczny rząd, który miał przejąć władzę po obaleniu Husajna. Powstawały różne scenariusze obalenia dyktatora przy wsparciu Stanów Zjednoczonych. Amerykanie rozpoczęli szkolenie rekrutów sił INC, który od Clintona otrzymał 97 mln USD. Fundusze te dotarły jednak do opozycji irackiej w 2002 r. dopiero za prezydentury George'a Busha. W listopadzie 2002 r. na prośbę rządu Stanów Zjednoczonych Węgry wyraziły zgodę na szkolenie 5 tys. irackich rekrutów w jednej z baz lotniczych NATO. Każda z organizacji opozycyjnych mogła do tego kontyngentu wprowadzić swoich ludzi. INC miał też na północy Iraku swoje stacje nadawcze – telewizyjną i radiową.

¹⁹ <http://www.state.gov/>.

Amerykanie, oprócz stosunków z Irackim Kongresem Narodowym²⁰, nawiązali również kontakty z czterema jego najsilniejszymi organizacjami członkowskimi: Najwyższą Radą Rewolucji Islamskiej (SCIRI); Iracką Zgodą Narodową (*Iraqi National Accord* – INA), utworzoną przez Alego Ajada Al-Alawiego; Kurdyjską Partią Demokratyczną (KDP) z Massudem Barzanim na czele; Patriotyczną Unią Kurdystanu (PUK). W ramach INC struktury te tworzyły tzw. Grupę Czworka, która wyznaczała orientację polityczną i stanowiła jego siłę. Najważniejszym przedstawicielem opozycji był Mohammed Bakir al-Hakim, przywódca SCIRI. W 1980 r. uciekł do Iranu i tam z dwunastu organizacji podziemnych utworzył Najwyższą Radę Rewolucji Islamskiej. Z dezertarów z armii irackiej sformował Brygadę Badr, która do 2003 r. rozrosła się do mającego trzy dywizje Korpusu Badr. Żołnierzy szkolono i wyposażano w Iranie. Korpus dysponował oddziałami zmechanizowanymi, pancernymi, artylerii i obrony przeciwlotniczej. Oprócz tego ok. 8 tys. żołnierzy działało w podziemiu w Iraku, a w Bagdadzie funkcjonowały grupy bojowe. SCIRI²¹ dysponowała też lotnictwem złożonym ze 146 samolotów, które w 1991 r. uciekły do Iranu.

Drugą pozycję wśród opozycji zajmuje Iracka Zgoda Narodowa (INA), utworzona w 1990 r. przez Ali Ajad Al-Alawiego, obejmująca sunnickich oficerów (dezertarów z armii rządowej), pracowników irackich służb specjalnych i członków BAAS-u.

Ważną rolę w opozycji odgrywały organizacje kurdyjskie: Kurdyjska Partia Demokratyczna i Patriotyczna Unia Kurdystanu. Obie organizacje kurdyjskie dysponowały znacznymi siłami zbrojnymi. Kurdyjska Partia Demokratyczna miała do swojej dyspozycji do 15 tys. tzw. gotowych na śmierć (*peshmergas*) i w razie wojny mogła wystawić do 25 tys. bojowników plemiennych (*tribesmen*), w posiadaniu miała też czołgi, wozy bojowe i artylerię. Patriotyczna Unia Kurdystanu dysponowała 4 tysiącami lekko zbrojnych *peshmergas*, a na wypadek wojny 22 tys. wojowników plemiennych. Uważano, że siły irackiej opozycji będą w stanie – współdziałając z Amerykanami – obalić reżim Husajna.

²⁰ R. Chałaczkiwicz, *Raport z polskiej strefy 2003. Wybrane elementy sytuacji panującej w strefie. Raport: Irak, Strefa Środkowo-Południowa*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Babilon-Warszawa 2003.

²¹ <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/sciri.htm>.

Eksperci wojskowi liczyli na taki scenariusz wydarzeń, przygotowując plany wojenne. Tymczasem wydarzenia w Iraku tego nie potwierdziły. Jedynie na północy Iraku do działań bojowych, u boku wojsk amerykańskich, stanęły oddziały kurdyjskie.

Konflikt amerykańsko-iracki

Po zakończeniu I wojny w Zatoce Perskiej w 1991 r. relacje między USA i Irakiem były napięte. Nadzieje na to, że dojdzie do obalenia Husajna przez samych Irakijczyków, okazały się płonne. Obawiano się, że Husajn zdąży odbudować swój potencjał militarny, zwłaszcza w zakresie broni masowego rażenia. Po wojnie Rada Bezpieczeństwa ONZ oraz rząd USA zastosowały wobec Iraku szereg sankcji ekonomicznych, mających na celu zmuszenie Husajna do przestrzegania rezolucji ONZ, zakazujących mu rozwijania programów rozbudowy broni masowego rażenia. Aby dopilnowywać realizacji rezolucji ONZ, zakazującej lotów wojskowych w wyznaczonych strefach, USA patrolowały przestrzeń powietrzną Iraku, zaś w samym Iraku stale przebywali inspektorzy ONZ, którzy nadzorowali przestrzeganie rezolucji ONZ o zakazie posiadania broni masowego rażenia.

W kampanii prezydenckiej USA w 2000 r. przed wyborami jednym z kluczowych postulatów George'a W. Busha było pełne wprowadzenie w życie ustawy *Iraq Liberation Act*²², przegłosowanej przez Kongres w roku 1998, w której zalegalizowano finansowe i polityczne wspieranie opozycji antysaddamowskiej, skupionej w organizacji o nazwie Narodowy Kongres Iraku, co miało w zamyśle doprowadzić do obalenia Husajna.

Początkowo zamiarem Busha i skupionego wokół niego grona doradców wojskowych, pracujących nad *Project for the New American Century*²³, było zwiększenie liczby lądowych wojsk amerykańskich stacjonujących wokół Iraku (w Arabii Saudyjskiej, Kuwejcie i Turcji) oraz zaostrzenie nacisków dyplomatycznych i ekonomicznych na

²² <http://www.state.gov/>; http://www.sourcewatch.org/index.php?title=Iraq_Liberation_Act_of_1998 – 34k.

²³ <http://www.newamericancentury.org/>.

rząd Husajna, tak aby doprowadzić do jego obalenia przez samych Irakijczyków²⁴. Równolegle jednak, wg Paul O'Neill, pierwszego sekretarza skarbu rządu George'a W. Busha, zlecono opracowanie planu inwazji na Irak, gdyby naciski dyplomatyczno-ekonomiczne nie przyniosły efektu.

Drastyczne zaostrzenie polityki Busha w stosunku do Iraku nastąpiło po ataku terrorystycznym 11 września 2001 r. Zdarzenie to zaowocowało doktryną „ataku prewencyjnego”, w myśl której Stany Zjednoczone przyznały sobie „prawo inwazji na dowolny kraj w dowolnym momencie” w ramach tzw. „wojny z terroryzmem”. Pierwszym potencjalnym celem tego rodzaju ataku od samego początku był Irak.

Pod koniec 2002 r. zaczął narastać kryzys wokół realizacji rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ, które nakazywały pozbycie się przez Irak broni masowego rażenia i które – zdaniem nadzorujących inspektorów ONZ – nie były właściwie realizowane przez rząd Husajna. We wrześniu 2002 r. Senat i Izba Reprezentantów USA uchwaliły „Wspólną rezolucję zezwalającą na użycie sił zbrojnych USA przeciw Irakowi”²⁵. Rezolucja ta pozwalała prezydentowi USA: „chronić bezpieczeństwo narodowe USA przed ciągłym zagrożeniem ze strony Iraku oraz użyć przeciw niemu wszelkich środków legalnych w świetle Rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ”, co w praktyce otwierało Bushowi możliwość rozpoczęcia działań zbrojnych, ale nie oznaczało formalnego wypowiedzenia wojny.

W listopadzie 2002 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ uchwaliła rezolucję nr 1441²⁶, która dawała Irakowi trzydzieści dni na ostatecznie

²⁴ W. Czapliński, *Interwencja w Iraku z punktu widzenia prawa międzynarodowego*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 1, s.34.

²⁵ M. Makiela, *Wojna z terroryzmem a traktowanie jeńców wojennych*, [w:] *Wybrane aktualne problemy międzynarodowego prawa humanitarnego*, red. M. Lubiszewski, T. Jasudowicz, R. Fordoński, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn, 2005.

²⁶ Zgodnie z rezolucją władze irackie musiały zapewnić inspektorom natychmiastowy, nieograniczony i bezwarunkowy dostęp do wszystkich obiektów, w tym także kompleksów pałacowych Husajna. Irak w ciągu siedmiu dni miał wyrazić zgodę na warunki rezolucji, a po trzydziestu dniach musiał przedstawić dokumentację dotyczącą programów zbrojeniowych oraz materiałów mogących mieć zastosowanie militarne. Była to tzw. rezolucja ostatniej szansy dla Saddama Husajna. Najważniejszy

zastosowanie się do wcześniejszych rezolucji ONZ, a w szczególności na przedstawienie dowodów zniszczenia zapasów broni masowego rażenia i dopuszczenie inspektorów ONZ do wszystkich obiektów na terenie Iraku. W przedostatnim punkcie 13 Rezolucji nr 1441²⁷ grożono Irakowi bliżej niesprecyzowanymi „poważnymi konsekwencjami”²⁸, co było później przez rządy „koalicji antyirackiej” uznane za legalną podstawę rozpoczęcia inwazji na ten kraj.

Z opinią tą do samego końca nie zgadzał się sekretarz generalny Kofi Annan, a także trzech stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ – Chiny, Rosja i Francja, argumentując, że taka interpretacja punktu 13. rezolucji nr 1441 jest sprzeczna z aktem wyższego rzędu – Kartą Narodów Zjednoczonych, której artykuł 42. wyraźnie stwierdza nielegalność militarnego naruszenia granic suwerennego państwa bez osobnej rezolucji Rady Bezpieczeństwa, która jawnie zezwalałaby na takie naruszenie. Tymczasem przeciw planowanemu atakowi na Irak wypowiedziała się większość członków Rady Bezpieczeństwa – trzech z pięciu stałych (z których każdy ma prawo weta) oraz 7 z 10 członków niestałych.

Po ataku terrorystycznym 11 września i sukcesie inwazji na Afganistan w 2001 r. administracja Busha doszła do wniosku, że istnieje wystarczająco silne poparcie społeczne w USA, aby podjąć kolejne operacje militarne na Bliskim Wschodzie. Relacje między Irakiem a członkami dawnej koalicji antyirackiej, która wyzwoliła Kuwejt w 1991 r., były od tamtego momentu niezmiennie napięte. Tzw. strefy zakazu lo-

w rezolucji był § 4, stwierdzający, iż fałszywa lub niepełna deklaracja rozbrojenia ze strony Iraku będzie uważana za naruszenie warunków rezolucji, co oznaczało, że wobec Iraku można będzie rozpocząć operację militarną. 18 XI 2002 r. do Iraku przybył szef inspektorów UNMOVIC Hans Blix, pod koniec miesiąca – po czteroletniej przerwie – inspektorzy rozbrojeniowi wznowili pracę. 7 grudnia władze irackie przekazały Radzie Bezpieczeństwa ONZ liczący 12 tys. stron raport dotyczący stanu broni masowego rażenia. 19 XII 2002 r. zarówno Rada Bezpieczeństwa ONZ, jak i szef inspektorów UNMOVIC Hans Blix odrzucili iracki raport o stanie broni masowego rażenia. Komisję wycofano z Iraku w związku z przygotowaniami do działań wojennych.

²⁷ <http://jurist.law.pitt.edu/forum/forumnew73.php>.

²⁸ http://usinfo.state.gov/is/Archive_Index/U.N._Security_Council_Resolution_1441.html.

tów (*Iraqi No-Fly-Zone*) ustanowione na mocy rezolucji nr 688 ONZ z 1991 r.²⁹ stale patrolowało lotnictwo dawnej koalicji, zaś Irak, niezgodnie z rezolucją, stale prowadził radarową kontrolę tych stref.

Od połowy 2002 r. administracja USA deklarowała jawnie, że jednym z jej głównych celów jest jak najszybsze obalenie Husajna lub zmuszenie go do radykalnej zmiany polityki. Pod koniec 2002 r. wypowiedzi przedstawicieli administracji USA stały się jeszcze bardziej radykalne. Jako główne powody ewentualnego rozpoczęcia ataku na Irak podawano groźbę użycia broni masowego rażenia przez to państwo, powiązania rządu Husajna z międzynarodowym terroryzmem oraz naruszenia praw człowieka.

Zgodnie z deklaracjami sekretarza obrony USA Donalda Rumsfelda najważniejszymi celami ataku były działania: obronne – znalezienie i eliminacja broni masowego rażenia oraz baz terrorystów, zdobycie cennych informacji na temat powiązań międzynarodowych organizacji terrorystycznych; humanitarne – zniesienie sankcji ekonomicznych nałożonych na Irak i dostarczenie do tego kraju pomocy humanitarnej; prawne – realizacja rezolucji ONZ nr 1205 z 1999 r., realizacja rezolucji ONZ nr 1441 z 2002 r.; polityczne – likwidacja reżimu Husajna, pomoc w ustanowieniu demokracji w Iraku; ekonomiczne – zabezpieczenie pól naftowych Iraku i innych zasobów naturalnych tego kraju.

Wielu doradców i członków administracji G. W. Busha uzasadniało rozpoczęcie wojny bardziej ambitnie, twierdząc, że ustanowienie dobrze prosperującej demokracji w Iraku stanie się na zasadzie dobrego przykładu, katalizatorem podobnych przemian w innych krajach islamskich. Zmiany te miałyby nastąpić spontanicznie i w rezultacie spowodować zanik przyczyn występowania terroryzmu. Spekulacje te jednak nigdy nie były podawane jako jeden z oficjalnych celów wojny i miały charakter wyłącznie kuluarowy.

Przeciwnicy wojny nie zgadzali się z wieloma argumentami rządu USA. Twierdzono, że większości z tych celów nie będzie można zrealizować, że wojna przyniesie odwrotny do zakładanego skutek i że deklarowane cele mają charakter czysto propagandowy. Różne grupy politologów w różnych krajach twierdziły, że prawdziwymi celami tej wojny są cele: ekonomiczne – przejęcie kontroli nad irackimi rezer-

²⁹ <http://www.fas.org/news/un/iraq/sres/sres0688.htm>.

wami ropy naftowej i gazu ziemnego, po to, by utrzymać monopol dolara na rynku paliwowym (Irak jako jeden z nielicznych krajów różli-
czał swoje kontrakty paliwowe w euro) udowodnić, że USA sprawuje
pełną kontrolę militarną nad największymi zasobami paliw na świecie,
nie dopuścić do wzrostu cen paliw na świecie, co mogłoby skutkować
ogólnoświatowym kryzysem ekonomicznym; wewnętrzne – utrzy-
manie i powiększenie dopływu państwowych środków finansowych do
sektora militarno-zbrojeniowego, utrzymanie i wzmocnienie wojennej
popularności prezydenta Busha, która zapobiega obarczaniu go winą za
atak terrorystyczny na Nowy Jork.

Sytuacja w Iraku po obaleniu Husajna

1 maja 2003 prezydent USA George W. Bush ogłosił koniec poważ-
niejszych walk w Iraku. Irak został podzielony na cztery strefy (przez
zwolenników interwencji zwane strefami stabilizacyjnymi, a przez
przeciwników – strefami okupacyjnymi³⁰): dwie północne, które kon-
trolują Amerykanie, południową – kontrolowaną przez Brytyjczyków,
i środkową, gdzie znaleźli się Polacy. Alianci wprowadzili własną ad-
ministrację oraz powołali z dniem 13 lipca 2003 r. Radę Zarządzającą
złożoną z przedstawicieli głównych grup ludności – szyitów, sunnitów
i Kurdów – w proporcjach w przybliżeniu odpowiadających proporcjom
ludnościowym Iraku, w większości jednak z emigrantów prześladowa-
nych przez reżim Husajna, którzy powrócili do Iraku po jego upadku.
Walki, wbrew przedwczesnym deklaracjom amerykańskim, nie ustały.
Grupy, nazywane przez jednych – z racji stosowanych krwawych metod
– terrorystycznymi, a przez innych – z racji głoszonych celów – ruchem
oporu, działają przede wszystkim na terenach zamieszkałych przez sun-
nitów, w tzw. trójkącie sunnickim (Sunni Triangle)³¹. Na terenach szyic-
kich i kurdyjskich walk jest mniej. Celem ataków są przede wszystkim
wojska stabilizacyjne, Irakijczycy podejmujący współpracę z aliantami
(np. policjanci, urzędnicy) oraz pracownicy ONZ. Zdarzają się ataki na
infrastrukturę, przede wszystkim na ropociągi. Dochodzi do starć po-

³⁰ Strona Departamentu Stanu USA: <http://usinfo.state.gov/regional/nea/iraq/>.

³¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Sunni_Triangle.

między poszczególnymi grupami Irakijczyków. Paradoksem jest, że więcej Irakijczyków cywili zginęło z rąk terrorystów niż aliantów.

Największym zamachem – kierowanym bezpośrednio nie przeciwko siłom stabilizacyjnym – było wysadzenie przez terrorystów 29 sierpnia 2003 r. samochodu pułapki przed meczetem w Nadżafie, w którym zginął Mahammed Baqir al-Hakim (przypuszczalny cel ataku) oraz około dziewięćdziesiąt osób³². 13 grudnia 2003 r. prezydent Iraku Husajn został ujęty przez amerykańskich żołnierzy w pobliżu Tikritu. 1 marca 2004 r. Rada Zarządzająca przyjęła tymczasową konstytucję Iraku. 28 czerwca władzę w Iraku przejął tymczasowy rząd kierowany przez Ijada Alawiego, co formalnie zakończyło amerykańską okupację Iraku. Wojska USA i ich sojuszników pozostały w Iraku. W tym okresie rebelianci i terroryści skoncentrowali swoje ataki na przedstawicielach nowych władz irackich. Zginęło m.in. wielu policjantów i żołnierzy irackiej Gwardii Narodowej. Powszechnie stały się porwania ludzi (z pobudek politycznych albo dla okupu). W związku z tym wiele zagranicznych firm wycofało nieiracki personel, a niektóre całkowicie zaprzestały działalności. Symbolem terroryzmu w Iraku stał się powiązany z Al-Kaidą Jordańczyk Abu Musab al-Zarkawi, który stoi za najkrwawszymi zamachami. Abu Musab al-Zarkawi figuruje na międzynarodowych listach najbardziej poszukiwanych terrorystów al Kaidy³³.

Mimo terroru w wyborach parlamentarnych 30 stycznia 2005 r. wzięło udział 59% uprawnionych do głosowania³⁴. Byli to w większości szyici i Kurdowie. Wśród sunnitów frekwencja była bardzo mała. W najniebezpieczniejszych rejonach kraju wybory w ogóle się nie odbyły. 13 lutego 2005 r. Iracka Niezależna Komisja Wyborcza podała wyniki wyborów. Wygrał szyicki Zjednoczony Sojusz Iracki (48,1% głosów) przed Sojuszem Kurdyjskim (25,7% głosów) oraz Listą Iracką premiera Alawiego (13,8% głosów).

³² *Walka z terroryzmem w świetle prawa międzynarodowego*, red. K. Lankosz, M. Chorośnicki, P. Czubik, Wydawnictwo STO, Bielsko Biała 2004.

³³ <http://www.gazetaprawna.pl>.

³⁴ N. Beams, *Wojna w Iraku a kryzys amerykańskiego i międzynarodowego kapitalizmu*, „World Socialist Web Site” 2005, 16 II, [w:] <http://wsws.org>.

Iracki Sąd Najwyższy w grudniu 2006 r. wydał wyrok kary śmierci (przez powieszenie) na Saddama Husajna. Fakt ten kończy pewien etap przemian politycznych w Iraku. Istotne jest pytanie, jak dalej będzie rozwijała się sytuacja społeczna, wojskowa i polityczna w tym kraju. Czy zapowiedziane wycofanie wojsk sojusznicznych do końca 2007 r. spowoduje ograniczenie zamachów bombowych i przywróci spokój wewnętrzny. Czy nastąpi powolna stabilizacja w tym regionie pomimo trudności politycznych i społecznych.

Spór o Irak jest również sporem (nie wprost), o ropę naftową oraz o dysponowanie jej zasobami. Jak powszechnie wiadomo 21% światowych zasobów ropy naftowej znajduje się właśnie na terytorium Iraku.

»The Saddam Hussein era is in the past now, as was the era of Hitler and Mussolini«, said Iraqi Prime Minister Nuri al-Maliki, calling Hussein the worst ruler ever in Iraq³⁵.

Dyktator został stracony 30 grudnia 2006 r.

³⁵ <http://www.cnn.com/2006/WORLD/meast/11/05/dujail.saddam/index.html>.

